

Yapabilirlikten Yoksunluk Açısından Mikro Kredi Uygulaması: Sakarya İli Örneği*

Cihan Selek ÖZ**
Cavit ÇOLAKOĞLU***

Öz: Amartya Sen'in yapabilirlikten yoksunluk yaklaşımına göre yoksulluk sadece gelir yetersizliği demek değildir. İnsanların ne yapip yapamayacakları ve ne olup olamayacakları ile ilgili olan ulaşabilecekleri gerçek yaşam koşullarıdır. Mikro kredi yoksullukla mücadelede gelir yetersizliği üzerine odaklanırken, yapabilirlikten yoksunluk bağlamında nelere katkı sağlamaktadır? Bu çalışmada Sakarya'da mikro kredi uygulaması sadece yoksulluk/gelir yetersizliği boyutuyla değil, yapabilirlikten yoksunluklar boyutuyla ele alınmıştır. Bunu ölçmek için bireysel özgürlükler, eğitim, sağlık, barınma, kültürel hizmetler ile bilgiye erişim, kadının aile ve toplum içerisindeki konumunun güçlendirilmesi yapabilirlikten yoksunluk göstergeleri olarak kabul edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mikro Kredi, Yapabilirlikten Yoksunluk Yaklaşımı, Amartya Sen

The Study of Micro Credit Practice in the context of Capability Approach in the City of Sakarya

Abstract: According to the capability approach of Amartya Sen poverty is not just income inadequacy. It is what people are capable of doing and what they may become in real life conditions. While micro credit focuses on income inadequacy on the fight for poverty, what is its contribution in the context of capability approach? In this study the practice of micro credit in the city of Sakarya is handled not only from the point of poverty/income inadequacy but from the point of capability approach. To do so, individual freedoms, education, health, accommodation, cultural services, information access and the improving the situation of women in family and in community are accepted as indicators of measurement.

Key Words: Micro Credit, Capability Approach, Amartya Sen

* Bu çalışma Temmuz 2016'da Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde savunulan "Yapabilirlikten Yoksunluktan Bağlamında Mikro Kredi Uygulaması: Grameen Bankası Sakarya İli Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

*** Öğr. Gör. Artvin Çoruh Üniversitesi Hopa Meslek Yüksekokulu İnsan Kaynakları Yönetimi Programı

Giriş

Yapabilirlik, açlık ve yetersiz beslenme, eğitimsizlik, hastalıklardan kaçınma, sosyal güvencesizlik gibi insan hayatını zorlaştıran koşullardan kaçınabilme yetisi olarak tanımlanmaktadır. Amartya Sen'in yapabilirlikten yoksunluk kuramına göre yoksulluğu anlayabilmek için kişilerin veya hanelerin gelir düzeylerine değil, içinde yaşadıkları hayatlara bakmak gerekmektedir. Çünkü yapabilirlikten yoksunluk gelir azlığının olmadığı durumlarda da ortaya çıkabilmektedir. Gelir yoksulluğu önlemek için amaç değil, araçtır. Dolayısıyla yapabilirlik yaklaşımı refahın sadece ekonomik yönüyle ilgili değildir, insan yaşamının ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel her boyutunu kapsamaktadır.

1970'li yılların başlarında Bangladeş'te Muhammed Yunus tarafından temelleri atılan mikro kredi uygulaması günümüzde yoksullukla mücadelede kullanılan önemli araçlardan biri olarak kabul edilmektedir. Mikro kredi ile sadece yoksulluğun bireyler üzerindeki etkilerini hafifletmek amaçlanmamış, aynı zamanda bir takım kalıcı sosyal ve kültürel değişiklikler de öngörülmüştür. Muhammed Yunus kurmuş olduğu Grameen Bankası mikro finans programı ile konut, aile planlaması, beslenme, hijyen, eğitim, çocuk evliliğine ve başlık parasına karşı çıkma, dürüstlük, yardımseverlik, daha fazla gelir elde etmek için çalışma, birlikte sosyal aktiviteler düzenleme¹ gibi alanlarda köklü değişimler yapmak istemiştir. Bu bağlamda mikro kredi programlarının temelinde/felsefesinde Amartya Sen'in yapabilirlikten yoksunluk yaklaşımıyla örtüşecek şekilde yoksulluğun sadece gelir yetersizliği olarak görülmediğini ifade etmek doğru olacaktır. Ancak mikro kredinin uygulamada yoksulluğu azaltıcı, geliri artırıcı ya da parasal işlevi çok daha ağır basmaktadır. Hatta gerek dünyada gerekse de Türkiye'de mikro kredi kullanımıyla ilgili yapılan akademik çalışmalar da incelendiğinde çoğunun mikro krediyi yoksullukla ilişkilendirdiği görülmektedir. Bu bağlamda mikro kredi yoksullukla doğrudan mücadele eden araçlardan biri olarak ele alınmakta ve mikro kredinin bireylerin yoksulluklarını azaltıcı/gelirlerini artırıcı etkisi üzerine odaklanılmaktadır. Mikro kredinin doğrudan bireylerin yapabilirliklerine etkisini ölçen, bir başka ifadeyle eğitim, sağlık ve kültürel hizmetler ile bilgiye erişim ve kadını güçlendirme gibi yönleriyle ele alan, çalışmalar azınlıktadır.²

Bu çalışmada amaçlanan mikro kredi uygulamasının bireylerin yapabilirlikleri üzerindeki etkilerini incelemektir. Bu çerçevede önce Amartya Sen'in yapabilirlikten yoksunluk kuramı ve mikro kredi uygulaması arasındaki ilişki hakkında bilgi

¹ Bu ilkelerin tamamı için bkz. <http://www.grameen.com/16-decisions/>

² Lisansüstü boyutta bu çalışmalara örnek olarak L. Jean Fraser'ın 2007 yılında yapmış olduğu "Amartya Sen's Capability Approach and Microfinance in Bolivia: Exploring the Link Between Theory and Practice" isimli doktora tez çalışması, A. Cabraal'ın 2010 yılında yapmış olduğu "The Impact of Microfinance on The Capabilities of Participants" adlı doktora tez çalışması ile C. Chia Tseng'in 2011 yılında yapmış olduğu "Microfinance and Amartya Sen's Capability Approach" isimli doktora tez çalışması gösterilebilir.

verilecektir. İkinci aşamada ise mikro kredi uygulamasının bireylerin yapabilirlikleri üzerindeki etkilerini Sakarya ili örneğinde araştırdığımız çalışmanın bulgularına yer verilecektir. Bu bulgular yorumlanırken örneklem grubunun sosyo-demografik özellikleri ile mikro kredi kullanımına ilişkin durumları 18 Mart-15 Nisan 2014 tarihinde başka bir örneklem grubuyla yaptığımız ve Çalışma ve Toplum Dergisi'nin 43. sayısında yayınlanan araştırmamızın bulguları ile dipnotta karşılaştırmalar yapılacaktır. Bu karşılaştırmalar Sakarya'da mikro kredi kullanan kadınların iki yıl gibi bir zaman zarfında gerek sosyo-demografik açıdan gerekse de mikro kredi kullanımı ile ilgili alanlarda ne gibi farklılıklar ya da benzerlik gösterdiğini tespit etmek açısından önem taşımaktadır. Önceki çalışmamızın temel amacı Türkiye'de mikro kredi kullanımını Sakarya ili özelinde incelemektir. Bu bağlamda hangi özelliklere sahip insanların ne tür amaçlarla mikro krediyi kullandığı, mikro kredi ile ne gibi işler yaptıkları, sistemin nasıl işlediği, mikro kredinin kişileri yoksulluktan kurtarıp kurtarmadığı gibi sorulara cevap aramıştık. Bu çalışmamızda ise iki yıl aradan sonra benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyma arzusunun yanı sıra, temel çıkış noktamız mikro kredi kullanımının bireylerin yapabilirlikleri (eğitim, sağlık, kültürel hizmetler ile bilgiye erişim, kadının güçlendirilmesi, bireysel özgürlükleri genişletmesi gibi) üzerindeki etkisini tespit etmek olmuştur.

Yapabilirlikten Yoksunluk Yaklaşımı

Amartya Sen tarafından geliştirilmiş olan yapabilirlikten yoksunluk yaklaşımı³ yoksulluk, eşitsizlik ve genel olarak insani gelişim konularını ele almaktadır. Yapabilirlikten yoksunluk yaklaşımının temelleri Aristo, Adam Smith ve Karl Marx'a kadar uzanmaktadır. Amartya Sen yapabilirlikten yoksunluk yaklaşımında, Adam Smith'in "gereksinimler" analizi, Karl Marx'ın "insan özgürlüğü", Aristo'nun "politik dönüşüm" ve Rawls'un "adalet" teorisi ile Isaiah Berlin'in "iki özgürlük kavramı" çalışmalarından etkilenmiştir. Sen, yapabilirlik/kapasite yaklaşımını ilk defa 1979 yılında "*Neyin Eşitliği*" (*Equality of What*) isimli makalesinde ele almıştır (Clark, 2005: 1341-1342 ve Sam, 2008: 63). Bu makalesinde Sen (1979), faydacı teorilerin ve Rawls'un eşitlik, adalet ve bölüşüm hakkındaki görüşlerinden yola çıkarak kendi teorisine, kapasite/yapabilirlik yaklaşımına, ulaşmaktadır. Sen'e göre (1979: 218-219), bir toplumda gelir ya da temel hak ve özgürlükler eşit olarak dağıtılabilir, bazı bireyler sakatlık ya da hastalık gibi dezavantajlarından ötürü diğer insanlara göre yine daha eşitsiz bir konumda olabilmektedir. Bu noktada Sen (1979: 219-220), "temel kapasite eşitliği" olarak isimlendirdiği yaklaşımla gelirin ya da temel hak ve özgürlüklerin eşit dağıtılmasından ziyade bireylerin yapabilirlikler

³ İngilizce karşılığı 'capability approach' olan yaklaşım bazı kaynaklarda 'kapasite yaklaşımı', bazı kaynaklarda "yetkinlik yaklaşımı", bazı kaynaklarda ise 'yapabilirlikten yoksunluk yaklaşımı' olarak kullanılmaktadır.

alanına ilişkin eşitsizliklerinin giderilmesinin daha önemli olduğuna vurgu yapmaktadır.

Yoksulluk kavramının tanımlanması, yoksulluk türlerinin belirlenmesi ve yoksulluk olgusunun anlaşılması için yoksulluğu asgari geçim standartlarının kullanımı olarak kabul eden anlayış üzerine yoğun tartışmalar yaşanmıştır (Sen, 1985: 24). Amartya Sen yapabilirlik yaklaşımı ile bu tartışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır. Yapabilirlik yaklaşımı, kişisel özellikler ve içerisinde bulunan siyasal, kültürel, toplumsal ve çevresel şartlar çerçevesinde insanların yapabildikleri şeyleri ve ulaşılabildikleri durumları anlatan işlevlerin çeşitli bileşimlerinden oluşmaktadır (Ergünger, 2010: 135).

Yapabilirlik yaklaşımı yoksulluk, refah ya da toplumsal eşitsizliği açıklayan bir teori değildir. Bunun yerine bu olguları değerlendirmek ve kavramsallaştırmak için bir çerçeve sunmaktadır. Bu çerçeve özellikle refah ekonomisi, sosyal politika ve siyaset felsefesi gibi çok geniş alanlarda kullanılmaktadır. Yapabilirlik yaklaşımının odak noktası, insanların yeteneklerini etkili bir şekilde kullanabilmeleri ya da kullanamamalarıdır (Robeyns, 2007: 94). Amartya Sen (1983: 155-167), temel yapabilirlikleri gıda gereksiniminin karşılanması, hastalıklardan korunma, barınma, eğitim görebilme, seyahat edebilme ve giyinme gereksinimleri olarak ifade etmiştir. Bu yaklaşım, tam anlamıyla insanların ulaşabilecekleri gerçek yaşam koşulları üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Yapabilirlik-Gelir İlişkisi: Amartya Sen'e göre (1983: 165) geleneksel olarak yoksulluk ölçümü gelir durumuna göre yapılmaktadır. Bu oldukça basit, yoksullar arasındaki farklılıkları dikkate almayan ve gerçek yoksulluğu yansıtmayan bir durumdur. Sen, yoksulluğu sadece gelir eksikliği olarak gören yaklaşımın aksine, yoksulluğu anlamak için asıl bakılması gereken şeyin insanların "ne yapıp yapamadıkları ve ne olup olmadıkları" olduğunu savunmaktadır (Yuncu, 2000: 5). Çünkü yapabilirlikten yoksunluk, gelir azlığının olmadığı durumlarda da olabilir. Aslında yeterli gelir yoksulluğun sonu değil, sonu için bir araçtır (UNDP, 1990: 10). Yapabilirlik yaklaşımında sahip olunan malların özelliklerinden ziyade kişinin sahip olduğu temel yapabilirlikler üzerine odaklanılmıştır. Yaş, sakatlık gibi kişinin önündeki engeller kişinin gelir elde etme kapasitesini azaltır. Bunlar aynı zamanda gelirin kapasiteye dönüştürülmesini de zorlaştırır. Daha yaşlı, daha ağır hasta veya daha sakat olan biri aynı işlevleri kazanmak için daha fazla gelire ihtiyaç duyar. Bu durum gerçek yoksulluğun, yani kapasite yoksulluğunun daha önemli olabileceğini göstermektedir.

Yapabilirlik-Sağlık ve Eğitim İlişkisi: Yapabilirlik yaklaşımı, insanların sağlıklı olup olmadığının ve yeterli beslenip beslenmediğinin yanı sıra, bunlar için gerekli olan şartların, araçların veya kaynakların mevcut olup olmadığına bakar. İnsanların kaliteli bir eğitim almaları, toplumsal ve siyasal hayata gerçek anlamda katılmaları, manevi inançlarını özgür bir şekilde yaşamaları bu yaklaşım için önemlidir (Boz, 2009: 15). Daha iyi temel eğitim ve sağlık hizmetleri gibi bağlantılar gelir yoksulluğunun ortadan kaldırılmasında etkili olmaktadır. Sağlık ve temel

eğitimin etki alanının büyük olması kişinin, aşırı yoksul olsa bile, bu yoksulluğun üstesinden gelme şansını artırır. Bu hizmetler bireyin yaşam kalitesini iyileştirmenin yanı sıra gelir elde etme kapasitesini artırır ve onu gelir yoksulluğundan kurtarır. Yoksulluğu sadece gelir eksikliği olarak görmek yerine yoksulluğu azaltmak için eğitim, sağlık ve benzeri yatırımları sağlamak çok daha kalıcı ve etkili bir çözüml olacaktır (Sen, 2004: 125-133).

Yapabilirlik-Özgürlük İlişkisi: Yapabilirlik yaklaşımına göre kalkınma, reel özgürlüklerin genişletilmesi sürecidir. İnsan özgürlükleri, sanayileşme, teknolojik alandaki gelişmeler, kişi başına GSMH'nin artması gibi dar kapsamlı bir kalkınma anlayışından çok daha geniş bir anlam ifade etmektedir. Amaç ve araç birbirinden ayrılmalıdır. Örneğin gelir artışı bir amaç değil, araç olmalıdır. Burada asıl amaç temel özgürlüklerin genişletilmesidir. Özgür bir toplumun yolunu açmak için o toplum üzerindeki baskıların, hoşgörüsüzlüğün, sosyal yoksunlukların ortadan kaldırılması gerekmektedir (Kirmanioglu, 2005: 26). Kalkınabilmek için öncelikle yoksulluk, toplumsal yoksunluk, kamu hizmetlerinin ihmali, baskıcı devlet politikaları gibi özgürlüğü kısıtlayıcı durumların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Özgürlükler, toplumsal ve ekonomik koşullarla birlikte medenî ve siyasal haklar gibi başka etmenlere de bağlıdır. Özgürlükleri, kalkınma aracı olarak değil, aynı zamanda kalkınma sürecinin zenginleştirilmesinde vazgeçilmez unsurlar olarak da kabul etmek gerekir (Sen, 2004: 55-63).

Yapabilirlik-İnsani Gelişmişlik Endeksi İlişkisi: Amartya Sen'in teorisi gelir odaklı gelişme kavramından farklı olan ve gelir odaklı gelişmeyi yeterli görmeyen 'insani gelişme' kavramına da önemli katkı sağlamıştır. İnsani Gelişim Endeksi tıpkı Sen'in yapabilirlik teorisinde olduğu gibi bireylerin ekonomik, toplumsal ve kültürel tüm tercihlerinin genişletilmesine vurgu yapmaktadır. İnsani Gelişim Endeksi ile Sen'in yaklaşımının ortak bir diğer yönü de gelir artışını insani gelişme açısından önemli kabul etmekle birlikte gelirin gerçek refah seviyesini ölçmekte yetersiz olduğunu savunuyor olmasıdır (Gürses, 2009: 340). Sen, yapabilirlik yaklaşımının sadece gelişmekte olan ülkeler için değil, aynı zamanda zengin ya da gelişmiş ülkeler için de geçerli olduğunu öne sürmektedir (Fraser, 2007: 28). Gelişmişlik ekonomik, sosyal ve politik düzenlemelerin birlikte değerlendirilmesiyle olur (Sen, 1999: 53). Gelir bakımından zengin olmak gelişmişlik anlamına gelmemektedir.

İnsani Gelişim Endeksi, yapabilirlik yaklaşımının yoksulluk ve refah ölçümlerinde uygulanmasına önemli bir örnektir. Bu endeks sayesinde, gelir olarak diğer ülkelere göre nispeten daha düşük olan Sri Lanka, Vietnam, Küba gibi ülkelerin, aslında düşünüldüğü kadar az gelişmiş olmadıkları anlaşılmıştır. Yine aynı şekilde pek çok gelişmiş ülkeye oranla daha az gelir seviyesine sahip olan Kanada'nın, düşük gelir eşitsizliği ve yüksek okuryazarlık oranı sayesinde, aslında en gelişmiş ülkelerden biri olduğu anlaşılmıştır (Ergüngör,2010:152).

Yapabilirlik-Kadın Yoksulluğu İlişkisi: İnsani yoksulluk kavramının da temelini oluşturan yapabilirlikten yoksunluk yaklaşımı kadın yoksulluğunu

anlayabilmek ve değerlendirebilmek için önemli bir yere sahiptir. Amartya Sen'e göre (1985: 22-36) ekonomik büyüme sonucu ortaya çıkan fırsatlardan herkes çeşitli sebeplerle (cinsiyet, toplumsal statü vs.) aynı oranda yararlanamamaktadır. Sen (2004: 260), ayrıca "kadının eylemliliği" olarak bahsettiği kadının çalışmasının kadınların toplumsal statülerini ve refah düzeylerini arttırdığına vurgu yapmaktadır. Kadınların ev dışında çalışması ve bağımsız gelir kazanması ailede ve toplum içinde konumlarının güçlenmesi açısından son derece önemlidir. Aynı şekilde kadının eğitim görmesi onun eylemliliğini güçlendirir ve kadının eylemliliğine daha bilinçli ve becerili olması yönünde etki eder. Mülkiyet sahipliği de kadınları aile içi kararlarda daha güçlü hale getirebilir. Kadınların eylemliliği üzerinde odaklanmanın en önemli gerekçesi böyle bir eylemliliğin kadınların refahını azaltan haksızlıkların ortadan kaldırılmasında tam olarak oynayabileceği roldür (Sen, 2004: 61-62).

Yapabilirlikten Yoksunluk Yaklaşımının Temel İlkeleri

Yapabilirlikten yoksunluk yaklaşımında yoksulluk çok daha geniş bir anlamda "yapabilirlikler" alanında değerlendirilmektedir. Yapabilirlikten yoksunluk teorisinin üç temel ilkesi bulunmaktadır: "yapabilirlik ve işlevsellik ilkesi", "özgürlük ilkesi" ve "özne ilkesi".

Yapabilirlik ve İşlevsellik İlkesi

İşlevsellik, bir kişinin yapmaya ya da olmaya değer vereceği şeyleri yansıtır. Değer verilen işlevler, yeterli beslenme ve salgın hastalıklardan korunma gibi temel işlevler ile toplumsal hayata katılma ve siyasi özgürlüğe sahip olma gibi daha karmaşık durum ve etkinliklere kadar birçok farklı şekilde olabilmektedir. Yapabilirlik, o kişinin ulaşmasının mümkün olduğu işlevlerdir. Yapabilirlik bir tür özgürlüktür. Kişinin farklı hayatlar yaşayabilme, farklı etkinliklerde bulunabilme özgürlüğünü ifade eder. Bir kişinin yapabilirlikleri ve işlevleri birbiriyle ilişkilidir, ancak analitik olarak ayırt edilebilirler. Sen (2004: 106-109) bu olguyu şu örnekle açıklamaya çalışmaktadır: "*Örneğin, iyi beslenmeyen, başka bir deyişle iyi beslenme işlevine sahip olmayan iki kişiyi varsayalım. Birinci kişi, dini inançları nedeniyle oruç tutmaktadır. Diğer kişi ise Afrika'da zorunlu olarak açlık çekmektedir. Oruç tutan kişi, yeme ve beslenme bakımından zorunlu olarak açlık çeken kişi ile aynı işlevsel kazanıma sahip olmasına rağmen, birinci kişinin kapasite kümesi ikincisinden farklıdır. Oruç tutan kişinin yemek yeme, iyi beslenme seçeneği varken, diğer kişinin böyle bir seçeneği yoktur. Bu nedenle yapabilirlik yaklaşımı kişinin zorunluluk nedeniyle değil, kendi seçtiği şekilde yaşamasının önemini vurgular. Sen için "seçmek" kendi içerisinde önemli bir işlevdir ve bir seçim sonucunda yaşanan hayat daha zengin bir hayattır. Bu durumda, eğer bir kişi imkan tanındığı halde yemek yemeyi tercih ediyorsa, kişinin iyi beslenme yapabilirliğine sahip olduğunu söylemek mümkün olacaktır.*"

İşlevselliklere örnek olarak; yeterli beslenme, sağlıklı olma, engellenebilir hastalıklardan kaçınma, mutlu olma, öz-saygıya sahip olma, toplum hayatına katılabilme gibi şeyler gösterilebilir. Temel işlevselliklerin kesin bir listesi yoktur;

çünkü farklı ortam ve zamanlar için farklı işlevsellik türleri önemli olabilir. Yapabilirliklere örnek olarak ise okur-yazar olma, sağlık hizmetlerine ulaşabilme, kendi kimliğini ve düşüncelerini ifade edebilme gösterilebilir. Sen bu kavramları, yaşam kalitesi, eşitlikçi adalet ve yoksulluk gibi konuları analiz etmek için kullanmıştır. Yapabilirlik, bir kişinin ulaşabileceği işlevselliklerin toplamı olduğundan işlevsellikler alanında değerlendirilir. Yani işlevsellikler yapabilirliklerin entegral elemanlarıdır. Bununla birlikte, yapabilirlik üzerindeki vurgu dikkatleri özgürlüğe ve fırsatlara yöneltir ki, bu işlevselliklerin yapamayacağı bir şeydir (Boz, 2009: 29).

Özgürlük İlkesi

Yoksulluk, temel ihtiyaçların karşılanmaması, yaygın kıtlık ve açlık, temel özgürlüklerin, siyasal özgürlüklerin ve kadın haklarının ihlal edilmesi gibi birçok sorun yoksul ülkelerin yanı sıra zengin ülkelerde de görülebilmektedir. Bu sorunları ortadan kaldırmak kalkınmanın temel amaçlarından biridir. Kalkınmanın başarılması insanların özgür bir biçimde hareket edebilmelerine bağlıdır (Sen, 2004: 34).

Özgürlük odaklı bir kalkınma anlayışı, kalkınmayı GSMH'deki ve bireysel gelirlerdeki artış, teknolojik ilerleme, sanayileşme vb. ile özdeşleştiren yaklaşımlardan ayrılmaktadır. Bu yaklaşım, insanların gelirleri ve ellerindeki kaynaklardan çok yaşam kaliteleri üzerine odaklanmaktadır. Kişi yaşam kalitesini artırabilmek ve sürdürülebilmek için (örneğin hastaliksız, sağlıklı bir yaşam geçirmek) daha fazla gelir elde etme isteğindedir. Ancak insan istekleri gelir veya servetle sınırlı değildir. Sen'e göre (2004: 29-36) ise *“kalkınma sadece ekonomik gelişmeyle sınırlı değildir ve ekonomik büyüme kalkınma için tek amaç olarak görülmemelidir. Kalkınmanın daha çok yaşam standartlarının yükseltilmesi ve yararlanılan özgürlüklerin geliştirilmesi ile ilgili olması gerekmektedir”*.

Özne İlkesi

Sen'in yazılarında “yapabilirlik ve işlevsellik” ile “özgürlük” kavramlarına ek olarak “özne” kavramından da bahsettiği görülmektedir. Sen'e göre (1999: 19) özne, bir kişinin kendisi için değerli olan işleyişleri elde etmek uğruna neler yapabileceğini ifade eder. Özne eylemde bulunan ve değişiklik yaratan kişidir. Bir “özne (agency)” olarak insan, vatanını savunduğu için mutluluk duyabilir, ancak bu davranışının sonucuna bakılarak insanın sadece “mutluluk peşinde koşma” güdüsüyle hareket ettiği söylenemez. “Özne olma yönü” ile “refah yönü” birbirini destekleyebilir, ancak biri diğerine indirgenemez (Sen, 1990: 43-44). Özne unsuru, bir kişinin önemli olarak gördüğü amaçlar ve değerleri izlemek konusunda özgürlüğünü değerlendirmek açısından önemlidir. Özne özgürlüğü, sorumlu bir özne olarak kişinin ulaşmaya karar verdiği şey her ne olursa olsun, ona ulaşma özgürlüğüdür (Boz, 2009: 38). Ekonomik karar birimlerini gerçek kimlik sahibi olarak kabul eden özne yaklaşımı, insana daha geniş bir açıdan bakar. Buna, kişinin olmasını umduğu

şeyler ile bu tür amaçları oluşturma ve bunları gerçekleştirme kapasitesi dâhildir (Sen, 1990: 59).

Yapabilirlikten Yoksunluk ve Mikro Kredi İlişkisi

Yoksulluk artan küreselleşme ile birlikte çok boyutlu bir sorun haline gelmiştir. Yoksulluk, yalnızca gelir yetersizliği olarak değil eğitimsizlik, sosyal güvencesizlik, sosyal ilişkilerdeki zayıflık, toplumsal faaliyetlerde yer alamama gibi boyutları da göz önüne alınarak parasal olmayan boyutuyla birlikte tanımlanması gereken bir olgudur. Günümüzde uygulanan yoksullukla mücadele programları incelendiğinde önceliğin bireylerin gelirlerinde artış sağlamak olduğu görülmektedir. Burada yanlış olan anlayış bireyin gelire sahip olmasıyla birlikte diğer tüm imkânlarla da erişebileceğinin kabul görmesidir. Örneğin; iyi bir gelire sahip olan kişi yaş, cinsiyet veya etnik kökeninden dolayı gelirine rağmen konut, sağlık, eğitim gibi imkânlardan yeterince faydalanamayabilmektedir. Yine aynı şekilde toplumsal kurallar veya siyasal yapılar da kişinin gelirine rağmen çeşitli toplumsal imkânlardan faydalanması önünde engel olabilmektedir.

Yoksullukla mücadele amacıyla doğrudan ve dolaylı birçok program uygulanmaktadır. Bunlardan biri de yoksullukla doğrudan mücadele yöntemi olan mikro kredi uygulamasıdır. Mikro kredi uygulaması tarihsel olarak çok eskilere dayanmasına rağmen modern anlamda 1970'li yıllarda Muhammed Yunus tarafından temelleri atılmıştır ve günümüzde farklı kuruluşlar tarafından birçok bölgede uygulanmaya devam etmektedir.

Muhammed Yunus yoksul insanların yoksul olma sebebinin aslında sanıldığı gibi eğitimsiz ya da cahil olmalarından kaynaklanmadığını, sadece üretim yapabilecek yeterli sermayeye ve bu sermayeye ulaşacak imkânlarla sahip olamamalarından kaynaklandığını tespit etmiştir. Cobra köyünde bu durumda olan 42 kişiyi tespit etmiş ve onlara faizsiz bir şekilde istedikleri zaman geri ödeyebileceklerini belirterek 27 dolar borç vermiş, böylece Grameen Bankası Mikrofinans Programının ilk adımı atılmıştır (Yunus, 1999: 13-24). Grameen Bankası mikro kredi uygulaması başlangıcından itibaren çok başarılı olmuş, Amerika, Asya ve Avrupa'da çok geniş uygulama alanı bulmuştur. (Helms, 2006: 5). Ancak mikro finans yoksullara ulaşmadaki başarısına rağmen gelir dışında, tüketim ve hane halkı refah düzeyinin diğer boyutları açısından ölçülmesi sonucunda tartışılmaktadır (Khandker ve Samad, 2014: 2).

Amartya Sen'e göre, bireylerin yeteneklerini ve özgürlüklerini artırmak gelişmenin esas noktasıdır. Burada Amartya Sen'in teorisine göre sorulması gereken kritik soru "mikro finansman yoksul kişilerin özgürlüğünü artırır mı azaltır mı?" Bu soruya cevap verebilmek için yoksulluğun azaltılmasında mikro finansmanın etkisini sadece gelir değil, aynı zamanda temel yapabilirlikler (sağlık, eğitim, kadının güçlendirilmesi vs.) bağlamında da değerlendirmek gerekmektedir. Mikro finans büyük ölçüde yoksulluğu gelir bakımından azaltıcı bir program olarak işlev görmekte ve temel yetenekleri genişletmeye düşük katkı sağlamakta olduğu için yapabilirlik

yaklaşımı bakımından görel olarak başarısız olarak değerlendirilmektedir (Tseng, 2011: 237-240). Bu başarısızlıkları açabilmek adına mikro kredinin yapabilirlikler bağlamında gelir, eğitim, sağlık ve kadının güçlendirilmesi alanları üzerindeki etkilerine eleştirel bir açıdan bakmak gerekmektedir.

Mikro Kredi ve Gelir

Mikro kredinin kişilerin gelirleri üzerine etkisini ölçen pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda mikro kredinin bireylerin gelirlerini artırdığı, dolayısıyla da gelir üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Örneğin Khandker'in 1998 ve 2005 yıllarında Bangladeş'te yaptığı iki farklı araştırma, mikro kredinin günlük bir doların altında yaşayan haneler ve kadınların tüketim harcamaları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Ancak yoksul insanların sorunu sadece gelir yetersizliği değil, yaşam şartları ve doğal afetler de olabilmektedir. Yoksullar bunlarla baş edemezler. Gelir dışında yaşamsal olarak olumsuz faktörlere maruz kalıp gelire sahip olsalar bile yeterli sosyal güvenlik ağına sahip olamayan yoksulların özgürlükleri ciddi bir biçimde azalmaktadır. Mikro kredi gelir bakımından kişinin ve ailesinin yaşam koşullarında düzelleme sağlamasına rağmen bazı durumlarda tam tersi olaylar da yaşanabilmektedir. Örneğin, borçlu bir insan mikro krediden de borç aldığı daha fazla borç yükünün altına girecek ve çok daha kötü bir ekonomik duruma düşme riski yaşayacaktır. Yine aynı şekilde çocuğu hasta olan bir anne aldığı mikro krediyi çocuğunun tedavisinde kullandığında geri ödeme yapabilmek için ya elinde varsa maddi varlığından vazgeçecek ya da daha ağır şartlar ile tekrar borçlanacaktır. Birçok mikro finans kurumu yüksek geri ödeme oranları gösterirken borçluluk sorunu mikro finans alanında bir ana sorun haline gelmektedir. (Tseng,2011:245)

Mikro kredi kullanıcıları kredi kullanabilmek için bir sözleşme yapmak zorundadırlar ve yapabilirlik bakımından mikro kredi insanların potansiyel özgürlüğünü (yetenekleri ve fırsatlar) artırabildiği gibi aynı zamanda da azaltabilmektedir. Hulme ve Mosley 1996 yılında Bangladeş, Endonezya ve Hindistan'da yaptıkları araştırma ile gelir konusunda daha fazla detaya inerek dikkat çekici bir sonuca ulaşmışlardır. Bu dikkat çekici sonuç mikro kredi kullanarak gelirlerini en çok artıranların nispeten yoksul olmayan kullanıcılar olduğu, gerçek anlamda yoksulların ise gelirlerinde çok az artma olduğu ile ilgilidir. Hulme ve Mosley'e göre (1996) bunun nedeni yoksulların ellerindeki geliri de kaybetmekten korktukları için risk alarak yüksek gelir getirici işleri yapamamalarıdır. Gerçekten de uygulamada yoksul mikro kredi kullanıcılarının daha çok el emeğine dayanan, katma değeri düşük işler yaptıkları, tabiri caizse kendi yağlarında kavruldukları, sıklıkla rastlanan bir durumdur.

Mikro Kredi ve Eğitim

Eğitim, insan ve ekonomik gelişme üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Okuryazarlık ve gayrisafi milli hasıla arasında pozitif bir ilişki vardır (Barro, 1991:

409). Eğitim aynı zamanda seçimler yapma açısından da bireylerin özgürlüklerini de genişletir. Yapabilirlik yaklaşımında eğitim evrensel olarak düşünülmektedir. Bu yaklaşımda eğitim eksikliği kişinin diğer yeteneklerini de olumsuz şekilde etkiler (Terzi, 2004: 9-10).

Yoksul haneler çoğunlukla eğitime gereken ilgiyi gösterememektedir. Bunun gelir engeli, çocuk işçiliği, cinsiyet engeli gibi birçok farklı sebebi vardır. Dünya üzerinde bazı kurumlar tarafından eğitim amaçlı mikro kredi uygulamaları olduğu görülmüştür. Grameen Bankası 1997 yılından beri yüksek öğrenim gören öğrencilere mikro kredi imkanı sunmaktadır. Ancak mikro finans kurumlarının eğitim alanındaki hedef kitlesi sadece yükseköğrenim gören öğrencilerdir. Bunun en önemli nedeni yükseköğretimdeki kullanıcıların diğer kullanıcılara göre nispeten krediyi daha iyi kullanma ve daha iyi geri ödeme oranlarına sahip olmasıdır. Diğer bir neden olarak ise mikro kredilerin kısa vadeli (1 yıl) olarak verilmesi gösterilebilir. Bolivya ve Fas gibi bazı ülkelerde faaliyet gösteren mikro kredi kurumlarından bazıları kullanıcılarına poster, broşür, çocuk işçiliği ile ilgili belgesel CD'leri ve kadınlara eğitimin önemine vurgu yapan eğitimler de sunmaktadır (Tseng, 2011:257).

Mikro kredi okullaşma oranına katkı yaparak çocuk işçiliğinin önüne geçebilir. Ancak mikro kredinin çocuk işçiliğine yol açtığı iddiası da bulunmaktadır. Mikro kredi ile yapılan işlerde yoksul hanelerde çocuğun çalıştırılma riski de bulunmaktadır (Dehejia ve Gatti 2005:54).

Mikro kredi kullanıcılarında eğitim açısından diğer önemli bir sorun finansal okuryazarlık sorudur. Yoksul kişilerde temel eğitim sınırlı iken finansal okuryazarlığın çok da mümkün olduğu söylenemez. Bu bağlamda bazı mikro kredi veren finans kurumlarının finansal okuryazarlık eğitimleri verdiği görülmektedir. Ancak bu eğitimler nispeten pahalıdır ve birçok mikro finansman kuruluşu tarafından tercih edilmemektedir.

Mikro Kredi ve Sağlık

Altyapı imkânlarının yetersiz olduğu kırsal bölgelerde yoksulluğun da fazla olması sebebiyle sağlık hizmetlerine erişim önemli bir sorundur. Oysaki sağlık hizmetlerine erişim, bireylerin yaşam kalitelerine ve yoksulluklarına doğrudan etki eden önemli bir faktördür. Bu çerçevede kullanıcılarına sağlık eğitimi veren mikro kredi kuruluşları bulunmaktadır. Kenya, Uganda gibi bazı Afrika ülkelerinde mikro kredi kullanıcılarına sıtma, HIV/AIDS gibi çeşitli hastalıklar ve hijyen eğitimleri vermektedir. BRAC⁴ faaliyet gösterdiği ülkelerde mikro kredi kullanıcılarına sağlık eğitimlerinin yanı sıra önleyici sağlık hizmetleri de sunmaktadır (<http://www.brac.net>, 2016). Grameen Bankası başta olmak üzere üyelerine mikro

4 BRAC, yoksullukla mücadele etmek için 1972 yılında Bangladeş'te kurulmuştur. Bir sivil toplum örgütü olan BRAC eğitim, sağlık ve mikro kredi gibi birçok alanda yoksullara destek vermektedir.

sigorta imkânı sunun mikro finans kuruluşları da bulunmaktadır. Örneğin Türkiye’de TGMP üyelerine mikro sigortayı zorunlu kılmıştır. Mikro sigorta 2011 yılı Aralık ayından bu yana kaza sonucu ölüm, sürekli sakatlık teminatlarını kapsayan ve terör, deprem gibi doğal afetleri ayda yalnızca 1 TL ödeyerek 10.000 TL teminat altına alan, bir ferdi kaza sigortasıdır. Kişi öldüğünde varislerine 10.000 TL tazminat ödemesi yapılmaktadır. Bu açıdan sadece kişiyi değil onun ailesini de koruyucu bir uygulamadır. (www.tgmp.net,2016).

Mikro Kredi ve Kadının Güçlendirilmesi

Mikro kredi uygulamaları kadınların sadece yoksulluktan kurtulmaları için değil aynı zamanda güçlendirilmeleri için de bir araç olarak kullanılmaktadır. Mikro kredi kuruluşları kadınların ekonomik kaynaklara erişimlerinin sağlanması durumunda ekonomik ve politik güçlerinin artacağına işaret etmektedirler. Mikro kredi kuruluşlarına bakıldığında ilk andan beri yoğun bir biçimde feminist bir güçlendirme ve dayanışma dilini kullandıkları görülmektedir. Ancak uygulamada kadınların mikro kredi kullanım süreçlerinde birçok engelle karşılaştıkları da bilinmektedir. Bu noktada toplumsal cinsiyet ilişkilerinde herhangi bir değişim olmadan kadınların güçlendirilmesinin çok da mümkün olmadığı ileri sürülmektedir (Balkız, 2015: 542). Cheston ve Kuhn (2002) ise mikro kredi uygulamaları doğru yönetildiği takdirde kadını güçlendirdiğini, ekonomik kaynaklara erişim fırsatı sağladığını ve kadınlar arasında olumlu etkiler yarattığını ileri sürmektedir.

Mikro finansın kadınlar üzerinde iki temel etkisinden bahsetmek mümkündür. Birincisi, kadınların gelirlerini artırmaya yardımcı olarak toplumda cinsiyet eşitliğini sağlamaya katkıda bulunması, diğeri ise aile planlaması ve kadınların karar verme gücünü artırmasıdır.

Sen (2004: 277), mikro kredinin kadının güçlendirilmesine yönelik katkılarını şu şekilde ifade etmektedir: *‘Bangladeş’te Grameen Bank’ın dikkat çekici başarısı bu konuda iyi bir örnektir. Muhammed Yunus’un başlattığı bu küçük ve geniş ufuklu kredi hareketi, kadınların tarımsal kredi piyasasında maruz kaldıkları ayrımcılık nedeniyle oluşan dezavantajlı durumlarını onlara kredi sağlamak için özel bir çaba harcayarak sürekli biçimde azaltmayı amaçlamıştır. Sonuçta Grameen Bank’ın müşterileri arasında kadınlar çok yüksek bir orana ulaşmıştır. Bankanın çok yüksek geri ödeme oranı konusunda edindiği dikkat çekici sicil, kadınların kendilerine sağlanan fırsatlara gösterdikleri tepkiyle ve bu tür düzenlemelerin devamı sağlama beklentileriyle ilişkisiz değildir. Bangladeş’teki bu ve diğer iktisadi ve toplumsal hareketler sadece kadınlara düşen “pay”ı artırmakla kalmadı, toplum içinde kadın eylemliliğinin artmasıyla başka büyük değişikliklere de yol açtı. Örneğin, son yıllarda Bangladeş’te doğurganlık oranında görülen keskin düşüşün, kadınların toplumsal ve iktisadi işlere giderek daha çok katılmalarına ek olarak, kırsal Bangladeş’te bile aile planlaması imkanlarının daha fazla sağlanmasıyla bağlantılı olduğu görülür.’*

Bir kişisel gelişim faaliyeti olarak da düşünülebilen mikro kredi süreci, kadınları seçme ve seçilme hakları konusunda da bilgilendirmektedir. Örneğin, 1997 ve 2003 yıllarında Bangladeş’te düzenlenen yerel hükümet seçimleri sırasında

birçok Grameen üyesi rekabet etmişlerdir. Raporlara göre, 2003 yerel hükümet seçimlerinde, 6759 Grameen üyesi başkanlık makamı için rekabet etmiş ve 4179'u üye olarak seçilmişlerdir (Latifee, 2003: 11).

Mikro kredi uygulamalarının kadınları güçlendirmesinin yanında ortaya çıkardığı olumsuzluklara da dikkat çekmek gerekmektedir. Alınan borcun geri ödeme stresi ve sorunluluğu riske yol açmaktadır. Mikro kredi kullanımında toplantı zamanları ve genişleyen işletme faaliyetleri de önemli bir sorun olarak görülmektedir. Mikro kredi kuruluşlarının kadınların geleneksel sorumluluklarını azaltmak yönünde hiçbir eylemde bulunmadan zaman alan toplantılar ve gelir getirici faaliyetler yoluyla kadınların iş yüklerini arttırdıklarına dair kaygılar da mevcuttur. Sonuç olarak mikro kredi kadının konumunu güçlendirmeye yardımcı olsa da bu tüm kadınlar için kendiliğinden gerçekleşen bir durum değildir (Baltacı, 2011: 67).

Sakarya'da Mikro Kredi Uygulamasının Yapabilirlikten Yoksunluk Bağlamında Değerlendirilmesi

Sakarya ilinde mikro kredi uygulaması ilk kez Kadın Emeği Değerlendirme Vakfı (KEDV) tarafından 2005 Kasım ayında Maya Mikro Kredi Programıyla başlatılmıştır (www.kedv.org.tr). KEDV ile yapılan görüşmede edinilen bilgiye göre 2014 yılına kadar Sakarya ilinde faaliyet gösteren Maya mikro kredi programından 4.000 kadın yararlanmıştı. Maya mikro kredi programı şu anda sadece Kocaeli ve Eskişehir illerinde faaliyet göstermektedir. Sakarya ilinde uygulanan bir diğer mikro finans programı olan Grameen Bankası 10 Mayıs 2012 tarihinde Sakarya Valiliği bünyesinde faaliyetine başlamış, 30 Mayıs 2014 tarihinde ise Sakarya Büyükşehir Belediyesi'ne bağlanmıştır. Çalışmanın yapıldığı tarih olan 01-24 Haziran 2016 itibarıyla Sakarya'da faaliyet gösteren tek mikro finans kuruluşu olduğu için çalışmamızda Grameen Bankası⁵ Sakarya Şubesi mikro kredi kullanıcıları değerlendirilmeye alınmıştır.

TGMP'den mikro kredi kullanabilmek için;

- 18 yaşını doldurmuş olmak
- Kadın olmak
- En az beşer kişilik gruplar oluşturmak⁶

⁵ Türkiye İsrافی Önleme Vakfı'na (TİSVA) bağlı Türkiye Grameen Mikrofinans Programı (TGMP) 11 Haziran 2003 tarihinde Grameen Trust adına Prof. Dr. Muhammed Yunus ve TİSVA adına Prof. Dr. Aziz Akgül tarafından imzalanan bir protokolle Diyarbakır'da bir pilot proje olarak uygulanmaya başlamıştır. (TGMP 2011 Faaliyet Raporu).

⁶ Aynı grupta yer alan kadınların aynı mahallede ikamet etmeleri ve yakın akraba olmamaları şartları aranmaktadır.

- Gelir getirici bir işi başlatma ya da var olan bir işi geliştirme çabasında olmak
- Dar gelirlilik olmak
- Motivasyon ve Mikro Kredi Bilgilendirme Eğitim Programı'na katılmak⁷ gerekmektedir.

Mikro kredinin miktarı başlangıçta yapılacak işin niteliğine ya da grup üyesinin isteğine bağlı olarak 100 TL ile 1000 TL arasında değişmektedir. Kredi kullanan üyeler haftalık olarak düzenli bir şekilde TGMP şube çalışanları tarafından ziyaret edilmekte ve geri ödemeler 46 haftalık eşit taksitler halinde bu ziyaretler sırasında yapılmaktadır. Mikro kredinin sürdürülebilir olması, daha fazla kişiye ulaşabilmesi, çalışanların masraflarının ve işletme giderlerinin karşılanması için mikro kredi kullanan her bireyden yıllık %15 hizmet maliyeti alınmaktadır.

TGMP 7 Ağustos 2017 tarihi itibarıyla 67 ilde 98 şube 211 personel ile 46.120 kredi kullanan 114.896 üyeye toplam 660.039.852,68 TL tutarında kredi dağıtmıştır (TGMP Haftalık Finansal Raporlar). Mikro kredilerin sektörel dağılımı ise şu şekildedir: % 37,9 işlem ve üretim alanı, % 30,5 ticaret, % 21 İşletme sahipliği, % 6,1 hayvancılık, % 2,6 hizmet, % 1,9 tarım (<http://tgmp.net/2017>).

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmada Sakarya ilinde mikro kredi kullanımının bireylerin “yapabilirlikleri” üzerindeki etkileri ölçülmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda yapabilirlikten yoksunluk göstergeleri olarak mikro kredinin “kadınların aile ve toplum içerisindeki konumunun güçlendirilmesi” ve “bireysel özgürlükler” üzerindeki etkisi, “mikro kredi ile elde edilen gelirin kim tarafından harcandığı”, “eğitim”, “sağlık”, “barınma” ve “kültürel hizmetler” ile “bilgiye erişime” katkısı ele alınmıştır.

Araştırma 01-24 Haziran 2016 tarihleri arasında Türkiye Grameen Bankası Mikrofinans Programı Sakarya Şubesi'nden mikro kredi alan kadınlara yönelik yürütülmüştür. Bu tarihlerde Sakarya Grameen Bankası Mikrofinans Şubesi'ne bağlı 26 merkezde 35 grupta aktif olarak mikro kredi kullanan 254 üye içerisinde 35 grup lideri ile her gruptan birer kişi olmak üzere toplam 70 kullanıcıya 36 sorudan oluşan anket formu yüz yüze uygulanmıştır.⁸ Anket formu üç bölümden

⁷ Bu eğitim programı genellikle üç gün sürmektedir. Eğitim programının içeriği girişimcilik, genel mikro kredi kuralları ve günlük hayata uygulanacak on temel ilke ve onaltı göstergeden oluşmaktadır. Bu ilke ve göstergeler eğitim, sağlık, hijyen, aile planlaması, yardımlaşma, sosyalleşme, çalışma disiplini, tasarruf gibi konularla ilgilidir <http://www.grameen.com/10-indicators/> ve <http://www.grameen.com/16-decisions/>

⁸ 18 Mart-15 Nisan 2014 tarihleri arasında Selek Öz ve Çolakoğlu tarafından Türkiye Grameen Bankası Mikrofinans Programı Sakarya Şubesi'nden mikro kredi alan 90 grup lideri kullanıcıyla mikro kredi sisteminin işleyişi ve mikro kredinin kadınlar üzerindeki sosyal ve ekonomik etkilerini incelemek amacıyla önceden hazırlanan soru formu aracılığıyla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerle, Sakarya'da mikro kredi kullanan kadınların

oluşmaktadır: Birinci bölümde kullanıcıların demografik özelliklerine, ikinci bölümde mikro kredi kullanımlarına, üçüncü bölümde ise mikro kredinin yapabilirlikten yoksunluk üzerindeki etkilerini tespit etmeye yönelik sorulara yer verilmiştir. Anketler yoluyla elde edilen bilgiler SPSS 16.0 paket programıyla istatistiksel analize tabi tutulmuş ve sonuçlar yorumlanmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Sosyo-Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Sakarya Grameen Bankası Mikrofinans Şubesi mikro kredi kullanıcılarının sosyo-demografik özelliklerine ait bulgular yaş, medeni durum, çocuk sayısı, eğitim durumu, gelir seviyesi, ailede yaşayan kişi sayısı, ailede çalışan kişi sayısı, oturulan konutun durumu ve sosyal güvence durumu bağlamında ele alınmıştır. Sakarya'daki mikro kredi kullanıcılarının hepsi kadınlardan oluştuğu için cinsiyete ilişkin bir soru sorulmamıştır.

sosyo-demografik profilleri, mikro kredi kullanma amaçları, mikro kredi ile ne tür işler yaptıkları, mikro kredinin gelir düzeylerinde ve sosyal hayatlarında bir değişime yol açıp açmadığı, mikro kredinin istihdama katkı sağlayıp sağlamadığı, mikro kredi uygulamasında ne tür sorunlarla karşılaştıkları ve karşılaşılan sorunların çözümü için neler önerdikleri ortaya konmaya çalışılmıştır (Selek Öz ve Çolakoğlu, 2014).

2014'te yapılmış olan çalışmadan farklı olarak bu çalışmada mikro kredinin yapabilirlikler üzerindeki etkilerinin neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede yeni bir örneklem grubuna, yapabilirliklere daha fazla odaklanan (eğitim, sağlık, kültürel hizmetlere ve bilgiye erişim, bireysel özgürlükler, kadının güçlendirilmesi gibi) yeni sorular yöneltilmiştir.

Tablo 1. Demografik Göstergeler

Yaş Durumu	18-25	26-35	36-45	46-55	55-55+	
	%5,7	%38,6	%32,9	%11,4	%11,4	
Medeni Hal	Evli	Bekar	Dul ve Boşanmış			
	%72,9	%22,9	%3			
Çocuk Sayısı	Yok	1	2	3	4	5+
	%28,6	%14,3	%21,4	%12,9	%18,6	%4,3
Eğitim Seviyesi	Oku. yaz. yok	İlkokul	Ortaokul	Lise	MYO	Üniversite
	%17,1	%28,6	%18,6	%27,1	%2,9	%5,7
MK Öncesi Gelir Durumu (TL)	0	1-500	1001-1500	1501-2000	2000+	
	%14,3	%35,7	%25,7	%14,3	%10	
Sosyal Güvence	Bağ-Kur	Emekli Sandığı	SSK/SGK	Yeşil Kart		
	%5,7	%7,1	%44,3	%42,9		
Konut Durumu	Kira	Kendile rinin	Akrabanı n			
	%37,1	%47,1	%15,7			
Konutta Yaşayan Sayısı	Kendisi	2 Kişi	3 Kişi	4 Kişi	5 Kişi +	
	%5,7	%2,9	%15,7	%28,6	%47,1	
Konutta Çalışan Sayısı	1	1+				
	%20	%52,9				

Mikro kredi kullanıcılarının demografik durumları incelendiğinde yaş aralığının orta yaş grubu olarak ifade edilen 26-45 yaş aralığında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu yaş aralığında mikro kredi kullanıcılarının oranı %71,5'tir. Mikro kredi kullanıcıları arasında genç nüfusun oranının düşüklüğü dikkat çekmektedir. 18-25 yaş arası kullanım sadece %5,7 olmuştur. Mikro kredi kullanıcılarının büyük çoğunluğunun evli kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Mikro kredi kullanıcılarının %72,9'u evli iken çocuksuz kullanıcılarının oranı %28,6, tek çocuklu ailelerin oranı %14,3, iki çocuklu ailelerin oranı ise %21,4'tür. Mikro kredi kullanıcılarının eğitim seviyesi incelendiğinde lise üstü eğitim seviyesinin sadece %8,6 olduğu görülmektedir. Buna rağmen okuma yazma bilmeyenlerin oranı %17,1, ilkökul

mezunlarının oranı ise %28,6'tır. Mikro kredi kullanıcılarının %14,3'ü mikro kredi kullanmadan önce gelirlerinin olmadığını belirtirken % 35,7'lik bir kısmın 1-500 TL arası, %25,7'lik bölümün ise 1001-1500 TL arası gelire sahip olduklarını görmektedir. Sosyal güvence sahip olma oranlarında yeşil kart⁹ (GSS) %42,9 gibi yüksek bir oranda gerçekleşmiştir. Bu bulgudan hareketle mikro kredi kullanan kadınların önemli bir kısmının sosyal güvenlik açısından yoksul kategorisinde yer aldığını söylemek mümkündür. Mikro kredi kullanan kadınların kaldıkları konutların %37,1'i kira, %47,1'i kendilerinin, %15,7'si de akrabalarının konutudur. Hanede yaşayan kişi sayısına bakıldığında dikkati çeken nokta kredi kullanıcılarının yarısına yakının ailesindeki birey sayısının 5 ve üstü olduğudur. 5 ve üzeri sayıda kişiyle birlikte yaşayan mikro kredi kullanıcıların oranı %47,1, 4 kişi yaşayanların oranı %28,6, 3 kişi yaşayanların oranı ise %15,7'dir. Mikro kredi kullanıcılarının %20'si ailede tek çalışan durumda iken, kendisi dışında bir kişinin daha çalıştığını belirten üyelerin oranı %52,9'dur.¹⁰

Mikro Kredi Kullanımıyla İlgili Bulgular

Bu bölümde kullanıcılara mikro kredi kullanımıyla ilgili bir takım temel sorular sorulmuş ve cevaplar Tablo 2'de görüldüğü üzere tasnif edilmiştir.

⁹ Araştırmada mikro kredi kullanıcıları kendilerini, alışkanlığından ötürü, yeşil kartlı olarak ifade etmişlerdir.

¹⁰ 2014 yılında yürütülen araştırmadaki örneklem grubunun da sosyo-demografik açıdan benzer özellikler gösterdiği görülmektedir: Yaş grubu olarak 26-45 yaş, medeni durum olarak evli, çocuk sayısı açısından yok ya da iki çocuk, eğitim seviyesi olarak ilkökul, aynı evde yaşayan kişi sayısı olarak da dört ve üstü kişi sayısı ve sosyal güvence durumu olarak yeşil kart ağırlıklı olarak tespit edilmiştir.

Tablo 2. Mikro Kredi Kullanımına İlişkin Göstergeler

Mikro Krediyi Kullanma Amacı	Var Olan İş Geliştirmek	İş Kurmak	Aile Bütçesine Katkı Yapmak	Boş Zaman Değerlendirmek	Sosyalleşmek		
	%67,1	%12,9	%11,4	%5,7	%2,9		
Mikro Kredinin Gelir Artışına Etkisi	Yok	1-500 TL	1001-1500 TL	1501-2000 TL	2001+ TL		
	%27,1	%40	%24,3	%1,4	%7,1		
Mikro Kredi Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar	Miktarının Yetersiz Olması	Geri Ödemeleri n Haftalık Alınması	Grup Kurma Zorunluluğu	Hizmet Bedeli Alınması	Eğitim-Danışmanlık Hizmetinin Eksikliği	Sorun Yok	
	%24,3	%24,3	%14,3	%8,6	%8,6	%20	
Mikro Kredi ile Yapılan İşler	Tarhana, Salça, Makarna Yapım Satım	Tekstil, Terzilik	Çeyiz Eşyası Alım Satım	Kozmetik Ürünü Alım Satım	El işi, Takı Yapımı		
	%18,6	%14,4	%12,9	%12,9	%9,8		
Mikro Kredi Kullanımı Sonucu Elde Edilen Gelirin Harcanma Yeri	Pazarcılık	Kafe İşletmeciliği	Kuaförlük	Matbaacılık			
	%5,7	%4,3	%2,9	%2,9			
Mikro Kredi Kullanımı Sonucu Elde Edilen Gelirin Harcanma Yeri	Ev Gideri	Tekrar İş Geliştirme	Birikim Amaçlı	Düğün, Çeyiz, vs.			
	%45,7	%37,1	%4,3	%12,9			
Mikro Kredi Uygulamasına Yönelik Öneriler	Miktarın Artırılması	Geri Ödemeleri n Aylık Yapılması	Mikro Kredinin Bireysel Verilmesi	Üyeler arası İşbirliğinin Artırılması	Danışmanlık Hizmeti Verilmesi	Hizmet Bedelinin Kaldırılması	Öneride Bulunmayan
	%21,4	%17,4	%12,9	%5,7	%4,3	%1,1	%28,5
Mikro Krediyi Öğrenme Yöntemi	Komşu	Akraba	Şube Çalışanları	Basın			
	%58,6	%25,7	%14,3	%1,4			
Mikro Kredinin İstihdama Etkisi	Yok	1 Kişi	2 Kişi	3 Kişi			
	%84,3	%7,1	%4,3	%4,3			
Mikro Kredi Kullanımı Öncesi Çalışma Durumu	Çalışmayanlar	Düzenli İşli Olmayanlar	Çalıştığı Halde Kullanılanlar				
	%8,6	%12,9	%78,5				
Mikro Kredinin Geri Ödemesine İlişkin Güçlüklerin Tespiti	Sorun Yaşamıyor	Sık sık	Zaman Zaman				
	%72,9	%18,6	%8,6				
Mikro Kredi Uygulamasından Memnuniyet	Memnun	Memnun Değil	Kararsız				
	%82,9	%10	%7,1				
Mikro Kredi Uygulamasını Başkalarına Tavsiye Etme	Tavsiye Ederim	Tavsiye Etmem	Kararsız				
	%84,3	%7,1	%8,6				
Mikro Kredi Uygulamasını Tekrar Kullanma İsteği	Kullanmak İsterim	Kullanmak İstemem	Kararsız				
	%60	%25,7	%14,3				

Mikro kredi kullanıcılarının %67,1'i mikro kredi kullanma amaçlarının var olan işlerini geliştirmek olduğunu ifade ederken yeni bir iş kurma amacıyla olanların oranı ise sadece %12,9'da kalmıştır. Mikro kredinin gelirlerinde bir artış olmadığını belirtenlerin oranı %27,1'de kalırken, %40'ı 1-500 TL arası bir gelir artışı sağladığını belirtmişlerdir. Mikro kredi uygulamasıyla ilgili karşılaşılan sorunlarda büyük çoğunlukla maddiyata ilişkin kaygılar ön plana çıkmaktadır: Mikro kredi miktarının düşük olması ve geri ödemelerin haftalık alınmasını sorun olarak belirtenlerin oranı katılımcıların yarısını oluşturmaktadır. Sistemde herhangi bir sorun olmadığını düşünenlerin oranı ise %20'dir. Mikro kredi kullanarak yapılan işlere bakıldığında üretimden ziyade alım satım üzerine odaklı işler olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca yapılan işler genellikle düşük gelirli işler olarak değerlendirilebilmektedir. Tarhana, salça, makarna yapım satımı %18,6, tekstil-terzicilik %14,4, çeyiz eşyası alım satımı %12,9, kozmetik ürünü alım satımı %12,9, el işi-takı yapımı %9,8, pazarcılık, %5,7, kafe işletmeciliği %4,3, kuaförlük %2,9 ve matbaacılık %2,9 olarak gerçekleşmiştir. Mikro kredi kullanıcılarının %45,7'si elde ettikleri geliri ev gideri, %37,1'i tekrar iş geliştirme amacıyla kullanırken tasarruf amaçlı kullanım oranı ise sadece %4,3'tür. Mikro kredi kullanıcılarının %21,4'ü mikro kredi miktarının arttırılması, %17,4'ü geri ödemelerin aylık yapılması, %12,9'u ise mikro kredinin grup yerine bireysel olarak verilmesi konusu üzerine odaklanmıştır. Katılımcıların %28,5'i ise herhangi bir öneride bulunmamıştır. Mikro kredi kullanıcılarının %58,6'sı mikro krediyi komşularından ve %25,7'si akrabalarından öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Bu durum kullanıcılar arası güvenin göstergesidir. Kullanıcıların sadece %14,3'ü mikro kredi şube çalışanlarından öğrenerek kullanmaya başladıklarını belirtmişlerdir. Mikro kredinin istihdama etkisi sınırlı kalmıştır. Mikro kredi ile yapılan işlerin %84,3'ünde mikro kredi kullanan kişinin kendi dışında çalışan bulunmamaktadır. Aynı şekilde mikro kredi kullanıcılarının %78,5'i halihazırda çalışanlardan oluşmaktadır. Mikro kredi kullanıcılarının %72,9'u geri ödemelerde herhangi bir sorun yaşamadığını, %18,6'sı geri ödemelerde sürekli, %8,6'sı ise zaman zaman zorluk çektiğini ifade etmiştir. Mikro kredi kullanıcılarının %82,9'u mikro kredi uygulamasından memnun olduklarını belirtirken bu durumla paralel olarak katılımcıların %84,3'ü mikro krediyi başkalarına da tavsiye ettiklerini dile getirmişlerdir. Mikro krediden memnuniyet düzeyine bağlı olarak mikro kredi kullanıcılarının %60'ı tekrar mikro kredi kullanmak istediklerini belirtirken, %25,7'si tekrar mikro kredi kullanmak istemediklerini, %14,3'ü ise buna henüz karar vermediklerini ifade etmişlerdir.¹¹

¹¹ 2014 yılında yürütülen araştırmadaki örneklem grubunun mikro kredi kullanımına ilişkin bulgular da benzer özellikler göstermektedir: Mikro kredi kullanma amacı ağırlıklı olarak yeni bir iş kurmak (%21) olarak değil, var olan bir işi geliştirmek (%60) şeklinde tespit edilmiştir. Mikro kredi kullanarak yapılan işler yine el emeğine ya da alım-satıma dayanan katma değeri düşük işlerdir. Mikro kredi bireylerin gelirlerinde artış yaratmaktadır. Bu da kullanıcılar açısından mikro kredinin en tatmin edici yönünü oluşturmaktadır. Mikro kredi istihdam yaratma kapasitesi açısından son derece yetersizdir. Kullanıcılar en çok kredi

Yapabilirlikten Yoksunluk İle İlgili Bulgular

Mikro kredinin yapabilirlikten yoksunluk bağlamında etkinliğini ölçmek amacıyla on temel alan belirlenmiş ve katılımcılara bu alanlara yönelik sorular yöneltilmiştir.

Mikro Kredinin Kadının Ailede Karar Alma Rolü Üzerindeki Etkisi

Kadınların aile içerisinde alınan kararlarda etkin olması kadının yapabilirlikler bağlamında özgürlüğüne (siyasal katılım, ekonomik faaliyetlere katılım, eğitim, sağlık gibi kamusal hizmetlerden yararlanma, aile planlaması vs.) olumlu katkılar yapacaktır.

Tablo 3. Mikro Kredinin Kadının Ailedeki Karar Alma Rolüne Etkisi

	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Ben	14	20,0
Eşim	24	34,3
Ortak karar alınır	27	38,6
Aile büyükleri	5	7,1
Toplam	70	100,0

Tablo incelendiğinde mikro kredi uygulamasının kadınların aile içindeki etkinliğini artırmada kısmen başarılı olduğu görülmektedir. Aile içerisinde kararların alınmasında tek başına ve eşiyile birlikte söz sahibi olan kadın oranı %58,6'dır. Ancak yine de kararları erkeğin alma oranı %34,3 ile oldukça yüksektir.

Mikro Kredinin Bireysel Özgürlüklere Katkısı

Mikro kredi uygulamasının Amartya Sen'in ısrarla üzerinde durduğu ve kalkınmanın temel aracı olarak gördüğü özgürlük kavramına kısmen destek olduğu görülmektedir. Amartya Sen'e göre (2004: 37) özgürlük "*insanların kendi sorunlarına çare bulma ve dünyayı etkileme kapasitelerini artırır ve bu mesele kalkınma sürecinin merkezinde yer alır*".

miktarının düşüklüğünden ve geri ödemelerin haftalık yapılmasından rahatsızlık duymaktadırlar. Buna çözüm olarak kredi miktarının artırılmasını ve geri ödemelerin aylık olarak yapılmasını önermektedirler.

Tablo 4. Mikro Kredinin Bireysel Özgürlüklere Katkısı

	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Evet, oldu	31	44,3
Hayır, olmadı	27	38,6
Kararsızım	12	17,1
Toplam	70	100,0

Tabloya göre mikro kredi kullanıcılarının % 44,3'ü bireysel anlamda özgürleştiklerini, %38,6'sı bireysel özgürlüklerine dair herhangi bir katkı hissetmediklerini belirmişlerdir. %17,1'i ise bu konuda kararsız olduklarını ifade etmişlerdir.

Mikro Kredi ile Elde Edilen Geliri Harcama Durumu

Mikro kredi ile elde edilen geliri kimin harcadığı kişinin özgürlükleriyle ilgili bir durumdur. Kişi ne kadar çok gelir elde ederse etsin onu kullanabilme özgürlüğüne sahip olmadıkça bunun bir önemi bulunmamaktadır ve kişinin yapabilirliğine bir katkısı da olmamaktadır. Dahası bu durum kadınların emeğinin sömürüsüne ve özgürlüklerini kısıtlayıcı bir konuma sürüklenmelerine neden olmaktadır.

Tablo 5. Mikro Kredi ile Elde Edilen Geliri Harcama Durumu

	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Eşim harcıyor	14	20
Ben Harcıyorum	26	37,1
Ortak Harcıyoruz	30	42,9
Toplam	70	100

Mikro kredi sonucu elde edilen geliri harcama durumlarına bakıldığında geliri eşin harcama oranı %20, mikro kredi kullanıcısının kendi harcama oranı %37 ve eşle birlikte ortak harcama oranı %42,9 olmuştur. Kadınların ekonomik anlamda özgürlük kazanma durumları kısmen gerçekleşmiştir. Eşle birlikte harcama yaptıklarını söyleyen kadınların büyük çoğunluğu harcamayı ailenin ihtiyaçları için yaptıklarını anket görüşmesi esnasında belirtmişlerdir.

Mikro Kredinin Eğitim ve Sağlık Hizmetlerine Erişimine Katkısı

Dünyada mikro kredi uygulamalarına baktığımızda mikro finans kurumlarının kullanıcılarına çeşitli eğitim ve sağlık hizmetleri sundukları görülmektedir. Ancak TGMP'nin eğitim alanında mikro kredi kullanıcılarına bir hizmeti bulunmamasına

rağmen¹² sağlık alanında zorunlu mikro sigorta¹³ uygulaması yoluyla mikro kredi kullanıcılarının karşılaşılabilecekleri kazalara karşı bir sosyal güvence oluşturulması amaçlanmıştır. Mikro kredide kişinin ölümü durumunda varislerine 10.000 TL tazminat ödemesi de yapılmakta ve cenaze masrafları da mikro sigorta yoluyla karşılanmaktadır. Sakarya ilinde mikro kredi kullanan aktif 254 üyeden şu ana kadar mikro sigortadan yararlanan üye bulunmamaktadır.

Kişinin yoksulluktan kurtulabilmesi için eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimi oldukça önemlidir. Daha iyi bir temel eğitim ve sağlık hizmeti kişinin gelir edinme kapasitesini artırmasının yanı sıra onu özgürleştirir ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesine doğrudan katkı yapar. Sağlık ve eğitim hizmetlerinin etki alanı oldukça geniştir ve kişi potansiyel olarak yoksul olsa bile aşırı yoksulluğun üstesinden gelme şansını artırabilir. Bu iktisadi kalkınma için de önemli bir durumdur (Sen,2004: 61-62).

Tablo 6. Mikro Kredinin Eğitim ve Sağlık Hizmetlerine Erişime Katkısı

	Eğitim		Sağlık	
	Kişi Sayısı	Yüzde (%)	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Evet	33	47,1	20	28,6
Hayır	27	38,6	40	57,1
Kararsızım	10	14,3	10	14,3
Toplam	70	100,0	70	100,0

Tabloya göre mikro kredi kullanıcılarının % 47,1'i mikro kredinin kişinin kendisi veya çevresinin eğitim imkânlarını geliştirmesine katkı sağladığını, 38,6'sı herhangi bir katkıda bulunmadığını ifade etmişlerdir. Kararsız olanların oranı ise %14,3 olmuştur. Mikro kredinin eğitime katkı sağladığını belirten kullanıcıların büyük çoğunluğu elde ettikleri gelir ile okula giden çocuğuna veya kardeşine maddi destek sağladığını yapılan görüşmeler sırasında belirtmişlerdir.

Aynı tabloya göre mikro kredi kullanıcılarının % 28,6'sı mikro kredinin kişinin kendisi veya çevresinin sağlık imkânlarını geliştirmesine katkı sağladığını, %57,1'i herhangi bir katkıda bulunmadığını ifade etmişlerdir. Kararsız olanların oranı ise %14,3 olmuştur.

¹²TGMP'nin eğitim kredisi planlama aşamasındadır.

¹³Mikro sigorta daha önce de belirtildiği üzere 2011 yılı Aralık ayından bu yana kaza sonucu ölüm, sürekli sakatlık, normal kaza halleri teminatlarını kapsayan ve terör, deprem gibi doğal afetleri ayda yalnızca 1 TL ödeyerek 10.000 TL teminat altına alan, bir ferdi kaza sigortasıdır (www.tgmp.net, 2016).

Mikro Kredinin Kültürel Faaliyetlere ve Bilgiye Erişime Katkısı

TGMP kültürel anlamda (sinema, tiyatro, konser, söyleşi, sergi vs.) mikro kredi kullanıcılarına doğrudan veya dolaylı olarak bir katkıda bulunmamaktadır. Yoksullukla mücadele etmek zorunda kalan kullanıcılar için kültürel faaliyetler ikinci planda kalmaktadır. Mikro kredi kullanıcılarıyla yapılan görüşmeler de bunu teyit etmektedir.

Mikro kredinin bilgiye erişim imkânlarına katkısı iletişim kredisi altında verilen akıllı telefonlar ve anlaşmalı GSM operatörü tarafından sağlanan telefon hattı ile olmaktadır. Bilgiye erişim aynı zamanda kişinin eğitim imkânlarıyla da doğrudan ilgilidir. Eğitim seviyesi yeterli düzeyde olmayan ve yeterli eğitim desteği alamayan kullanıcıların bilgiye erişimleri de zor olmaktadır. Bilgiye erişime katkı olarak değerlendirebileceğimiz iletişim kredisinden ise Sakarya ilinde 254 aktif üyeden sadece iki üye yararlanmaktadır.

Tablo 7. Mikro Kredinin Kültürel Faaliyetlere ve Bilgiye Erişime Katkısı

	Kültürel Faaliyetlere Erişim		Bilgiye Erişim	
	Kişi Sayısı	Yüzde (%)	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Evet	20	28,6	19	27,1
Hayır	43	61,4	44	62,9
Kararsızım	7	10,0	7	10,0
Toplam	70	100,0	70	100,0

Tabloya göre mikro kredi kullanıcılarının %61,4'ü mikro kredinin kişinin kendisi veya çevresinin kültürel imkânlarla erişimine herhangi bir katkıda bulunmadığını ifade etmişlerdir. Yine aynı şekilde mikro kredi kullanıcılarının %62,9'u mikro kredinin kişinin kendisi veya çevresinin bilgiye erişim imkânlarına da herhangi bir katkıda bulunmadığını ifade etmişlerdir.

Mikro Kredinin Barınma İmkânlarına Katkısı

Mikro kredi kullanıcılarına verilen eğitimlerde öğretilen on altı kuraldan biride kullanıcıların yaşadıkları evlerle ilgilidir: *“Yüksek dökük evlerde yaşamayacağız. En kısa zamanda evleri onaracağız ya da yeni ev yapımı için çalışacağız”*. Grameen Bankası kişilerin yaşadıkları ortamın sağlıklı ve düzenli olması için mikro konut sigortası¹⁴ altında bir uygulama yapmaktadır. Ancak uygulamanın etkinliği tartışmalıdır. Sakarya ili özelinde TGMP'nin faaliyetine başladığı 2012 yılından bu yana mikro konut sigortasını kullanan üye olmamıştır. Araştırmamızda ortaya çıkan sonuç da bunu desteklemektedir.

¹⁴Yangın, sel, fırtına ve diğer doğal afetler nedeniyle ortaya çıkan zararlarda ev sahiplerini 15.000 TL, kiracıları 10.000 TL ye kadar teminat altına alan konut sigortasıdır.

Tablo 8. Mikro Kredinin Barınma İmkânlarına Katkısı

	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Evet	10	14,3
Hayır	52	74,3
Kararsızım	8	11,4
Toplam	70	100,0

Tabloya göre mikro kredi kullanıcılarının %74,3'ümikro kredinin kişinin kendisi veya çevresinin barınma imkânlarına herhangi bir katkıda bulunmadığını ifade etmişlerdir.

Mikro Kredinin Kadının Güçlendirilmesine Etkisi

Mikrofinans programlarının hedef noktasını büyük çoğunluğunu kadın kullanıcılar oluşturmaktadır. Çünkü kadınlar toplumun yoksulluğu en ağır şekilde yaşayan kesimini oluşturmaktadır. 31 Aralık 2013 tarihi itibarıyla 3.098 mikro finans kuruluşundan 211.119.547 kişi mikro kredi kullanmıştır. Bunların %75'ini kadınlar oluşturmaktadır. Gramenbank'ta bu oran %96'dır (stateofthecampaign.org/2017). Kadınların mikro kredi kullanımlarında ve başarılı olmalarında onların yetenekleri tek başına yeterli değildir. Buldukları ekonomik ve çevresel faktörlerde etkilidir. Kadınların toplumsal rolleri (hasta bakımı, çocuk bakımı, ev işleri vs.) çalışma hayatına girmelerinde en büyük etkidir. Bu yüzden mikro kredi kullanan kadınların büyük bir kısmı hali hazırda çalışmaktadırlar ve var olan işlerini geliştirmek için kredi kullanmışlardır¹⁵.

Mikro kredinin kadınların gelirlerinde artışa neden olduğu birçok araştırmada olduğu gibi bizim araştırmamızda da ortaya konulmuştur. Ancak kadınlara bu geliri kullanabilecekleri özgür bir ortam sağlanmadığı sürece kadınların güçlendirilmesinde gelirin tek başına bir etkisinin olmayacağı açıktır. Kadınların mikro kredi sayesinde işlerinde olumlu bir etkinin olması toplumsal saygınlıklarının artmasına, politik bilinç, toprak sahibi olabilme, aile planlaması, çocukların evliliği ve kız çocukların eğitim alması konularında karar alma etkinliklerinde artışa neden olduğu görülmüştür (Ashe ve Parrott, 2001; Hashemi, 1996; Fiege, 2010; Garikipati, 2012).

15 Yaptığımız çalışma da bu değerlendirmeyi desteklemektedir. Mikro kredi kullanıcılarının sadece %12,9'u yeni bir iş kurma amacıyla mikro kredi kullandıklarını ifade etmişlerdir. Yine 2004 yılında yaptığımız araştırma da bu oran % 21 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 9. Mikro Kredinin Kadının Toplumsal Konumunun Güçlendirilmesine Etkisi

	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Evet	48	68,6
Hayır	16	22,9
Kararsızım	6	8,6
Toplam	70	100,0

Tabloya göre mikro kredi kullanıcılarının % 68,6'sı mikro kredinin kişinin toplumdaki konumunu güçlendirdiği ifade ederken, % 22,9'u herhangi bir katkıda bulunmadığını ifade etmişlerdir. Kararsız olanların oranı ise % 8,6 olmuştur.

Toplumun Mikro Kredi Kullanımına Bakışı

Toplumun mikro kredi kullanımına bakışı mikro kredi uygulamasının “sürdürülebilirliği” açısından oldukça önemlidir. Mikro kredi kullanıcılarının çevrelerinden alacağı olumlu veya olumsuz herhangi bir tepki mikro kredi kullanımının geleceğini önemli ölçüde etkileyecektir.

Tablo 10. Toplumun Mikro Krediyeye Bakışı

	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Olumlu karşılandı	44	62,9
Olumsuz karşılandı	7	10,0
Değişim olmadı	19	27,1
Toplam	70	100,0

Mikro kredi kullanıcıları kredi kullanımlarının toplumun% 62,9'u tarafından olumlu, % 10'u tarafından olumsuz karşılandığını,% 27,1'i ise herhangi bir tepki almadıklarını ifade etmişlerdir. Olumlu karşılanma oranı yükseldikçe mikro kredi uygulamasının devamlılık olasılığı da artacaktır.

Sonuç

Mikro kredi uygulamalarının başarısı büyük ölçüde kullanıcıların gelir seviyelerinde yol açtığı artış ya da yoksulluklarını ne ölçüde azalttığı bağlamında değerlendirilmektedir. Oysaki sistemin başarısını sadece ekonomik yönden ele almak yeterli değildir. Çünkü mikro kredi uygulaması yoksullukla doğrudan mücadele eden bir politika aracı olmasının yanı sıra, insanların sosyal ve kültürel hayatlarına etki eden boyutlara da sahiptir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde mikro kredi uygulaması toplumsal gelişme araçlarından biri olarak kullanılmaya çalışılmaktadır. Mikro kredi kullanan kadınlara girişimcilik, eğitim, sağlık (aile planlaması, hijyen), sosyalleşme, yardımlaşma, çalışma disiplini, tasarruf

gibi konularda verilen eğitimler bunun bir göstergesidir. Tüm bu alanlarda yaşanacak gelişmelerin bireylerin yapabilirliklerine olumlu katkılar sağlayacağı açıktır.

Sakarya ilinde mikro kredi uygulamasını Amartya Sen'in yapabilirlikten yoksunluk teorisi bağlamında inceleyen bu araştırma ile mikro kredinin yapabilirlikler üzerinde çok sınırlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çerçevede mikro kredi uygulaması kadınların aile içinde karar alıcı rolünü güçlendirme, bireysel anlamda özgürleşme, elde edilen geliri harcama ve kendisinin/yakınlarının eğitimine destek olma hususlarında kısmen başarılı bulunmuştur. Buna karşılık sağlık hizmetlerine, barınma imkanlarına, kültürel etkinliklere ve bilgiye erişim imkânlarına herhangi bir katkı sağlamadığı ortaya çıkmıştır. Mikro kredi uygulamasının yapabilirlikler bağlamında en başarılı olduğu alan ise mikro kredinin kadının toplumdaki konumunu güçlendirmesi noktasında tespit edilmiştir.

Çalışmada mikro krediden büyük ölçüde gelir düzeyi düşük kişilerin yararlandığı ve mikro kredi kullandıktan sonra belli düzeylerde gelir artışı elde ettikleri ortaya çıkmıştır. Yine mikro kredi uygulamasının kişinin kendisi dışında istihdam yaratma kapasitesinin çok ama çok düşük olduğu görülmüştür. Mikro kredi çoğunlukla yeni bir iş geliştirme amacıyla değil, var olan işi geliştirmek amacıyla kullanılmaktadır ve mikro kredi ile yapılan işlere bakıldığında vasıf düzeyi ve getirisi düşük işlerin ağırlıkta olduğu gözlenmektedir.

Yoksul insanların sorunu sadece gelir yetersizliği değil, yaşam koşullarına göre (hastalık, düğün, cenaze vs.) ve doğal afetler (sel, deprem, kuraklık vs.) de olabilmektedir. Yoksullar yeterli gelire sahip olsalar bile yeterli sosyal güvenlik ağına sahip değillerse bunlarla baş edemezler. Gelir dışında yaşamsal olarak olumsuz faktörlere maruz kalan yoksulların yapabilirlikleri bağlamında özgürlükleri ciddi bir biçimde azalmaktadır. Ayrıca mikro kredi kullanıcıları kredi kullanabilmek için bir sözleşme yapmak zorundadırlar ve yapabilirlik bakımından mikro kredi insanların potansiyel özgürlüğünü (yapabilirlik ve işlevler) artırabildiği gibi aynı zamanda azaltabilmektedir.

Mikro kredi uygulamasının bireylerin yapabilirliklerini artırmada etkili olabilmesi için mikro krediyi sadece ekonomik bir araç olarak gören algının değiştirilmesi ve mikro kredi uygulamasında gelirin yanı sıra eğitim, sağlık, barınma, sosyal güvence, bilgiye ve kültürel faaliyetlere erişim, bireysel özgürlükler alanını genişletme, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama gibi bireylerin yapabilirliklerini etkileyen fonksiyonlara da gereken önemin verilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Ashe, J. and L. Parrott (2001), **Impact Evaluation of PACT's Women's Empowerment Program in Nepal: A Savings and Literacy Led Alternative to Financial Institution Building**, Cambridge Mass: Brandeis University.
- Balkız, Ö. (2015), "Mikro Kredi ve Toplumsal Cinsiyet: Eleştirel Bir Değerlendirme", **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, 14 (3), 535-557.
- Baltacı N. Ö. (2011), **Kadınları Güçlendirme Mekanizması Olarak Mikro Kredi**, Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi.
- Barro, Robert J. (1991), "Economic Growth in a Cross Section of Countries", **Quarterly Journal of Economics**, 106(2), 407- 444.
- Boz, Ç. (2009), **Amartya Sen'in Yetkinlik Yaklaşımı: Teori ve Uygulama**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Cabraal A. (2010), **The Impact of Microfinance on the Capabilities of Participants**, A Thesis Submitted in Fulfilment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy (Honours) School of Economics, Finance and Marketing College of Business RMIT University, Australia.
- Cheston, S., and L. Kuhn (2002), "Empowering Women through Microfinance", in: S. Daley-Harris, comp. & ed. **Pathways out of Poverty: Innovations in Microfinance for the Poorest Families**, Bloomfield, CT, USA: Kumarian Press., 167-228.
- Clark, D. (2005), "Sen's Capability Approach and the Many Spaces of Human Well-Being", **Journal of Development Studies**, C. 4, S. 8, 1339-1368.
- Çak, D. (2007), **Kalkınmanın Finansmanının Sağlanmasında Mikro kredi Yöntemi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE.
- Dehejia R. H and R. Gatti (2005), "Child Labor: The Role of Financial Development and Income Variability across Countries", **Economic Development and Cultural Change**, Vol. 53, No. 4, 913-931.
- Ergünger, B. (2010), **Bireysel Özgürlük ve Kültürel Özgürlük Tartışmalarına Katkı Olarak Amartya Sen'in Kapasite Yaklaşımı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Fiege K. (2010), **Economic Empowerment of Woman Through Microcredit**, SLE Postgraduate Studies on International Cooperation, Berlin.
- Fraser, L. Jean (2007), **Amartya Sen's Capability Approach and Microfinance in Bolivia: Exploring the Link Between Theory and Practice**, B.A. Acadia University, Master of Arts in Philosophy, Canada.
- Garikipati S. (2012), "Microcredit and Women's Empowerment: Through the Lens of Time-Use Data from Rural India", **Development and Change**, Volume 43, Issue 3, 719-750.
- Gürses, D. (2009), "İnsani Gelişme ve Türkiye", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 12, S. 21, 339-350.

- Hashemi, S., S. R. Schulder and A. P. Riley (1996), “Rural Credit Programs and Women’s Empowerment in Bangladesh”, **World Development**, 24(4),635-653.
- Helms, B. (2006), **Access for All: Building Inclusive Financial Systems**, The International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, Washington D.C.
- <http://tgmp.net/default.aspx> (01.03.2016)
- <http://tgmp.net/default.aspx> (07.08.2017)
- http://www.brac.net/#who_we_are, (01.01. 2016)
- <http://www.grameen.com/10-indicators/> (07.11.2016)
- <http://www.grameen.com/16-decisions/> (07.11.2016)
- <http://www.kedv.org.tr/maya/> (23.08.2016)
- <http://www.tgmp.net/tr/finansal-veriler>(07.08.2017)
- <https://stateofthecampaign.org/read-the-full-2015-report/#anchor03>, (07.08.2017)
- Hulme, D. and P. Mosley (1996), **Finance Against Poverty**, Routledge Press, London.
- Khandker, S. R. and H. A. Samed (2014), **Dynamic Effects of Microcredit in Bangladesh**, Development and Research Group World Bank Policy Research Working Paper, Washington D.C.
- Kirmanoglu, H. (2005), **Amartya Sen’in Özgürlük ve Kalkınma Üzerine Düşüncelerine Bir Bakış**, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 47. seri.
- Latifee H. I. (2003), “Micro-credit and Poverty Reduction” Presented at the **International Conference on “Poverty Reduction through Microcredit”** held at Ceylan Inter-Continental Hotel, Taksim-Istanbul, Turkey from June 09-10, 2003.
- Robeyns, I. (2007) “The Capability Approach: a Theoretical Survey”, **Journal of Human Development**, C.6, S. 1, 93-117.
- Sam, N. (2008), “Yoksulluğa Bir Yaklaşım Biçimi: Kapasite Yaklaşımı”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 27, S. 1, 59-70.
- Selek Öz, C. ve C. Çolakoğlu (2014), “Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamasının Sakarya İli Özelinde İncelenmesi”, **Çalışma ve Toplum**, s.43, ss.177-206.
- Sen, A. (1979), “Equality of What”, **The Tanner Lecture on Human Values**, Stanford University, 22 May, 195-220.
- Sen, A. (1983), “Poor, Relatively Speaking”, **Oxford Economic Papers New Series**, Vol. 35, No. 2, 153-169.
- Sen, A. (1985), **“The Standard of Living”**, New York: Cambridge University Press.
- Sen, A. (1990), “Development as Capability Expansion” **Human Development and International Development Strategy for the 1990s**, (eds.) Keith Griffin and John Knight, London: Macmillian.

- Sen, A. (1999), **Development as Freedom**, New York: Knopf Publishers.
- Sen, A., (2004), “**Özgürlükle Kalkınma**”, (çev. Yavuz Alogan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sharmin, S. N. (2014), **Microcredit, Food Security and Women Empowerment in Bangladesh**, Graduate School Course, Master of Science in Development Studies Term, Lund University, Sweden.
- Terzi, Lorella (2004), “On Education as a Basic Capability”, Paper at the **4th International Conference on the Capability Approach: Enhancing Human Security**, September 2004, Univeristy of Pavia.
- TGMP 2011 Yılı Faaliyet Raporu
- Tseng, C. Chia (2011) **Microfinance and Amartya Sen’s Capability Approach**, A thesis submitted to the University of Birmingham for the Degree of Doctor of Philosophy, Institute of Philosophy School of Philosophy, Theology and Religion College of Arts and Law University of Birmingham.
- UNDP, Human Development Report 1990, New York
- Yuncu, D. (2000), **İki Yoksulluk Yaklaşımı: A. Sen’in Yapabilirlikten Yoksunluk Teorisi ve Toplumsal Dışlanma Çerçevesinin Karşılaştırması**, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Araştırma Raporu.
- Yunus, M. (1999), **Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru**, (çev. Güliden Şen), İstanbul: Doğan Kitapçılık.